

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію Письменного Олександра Олександровича
«Адміністративно-правове регулювання цифровізації нотаріальної
діяльності в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Цифрова трансформація публічного управління є одним із ключових напрямів розвитку сучасної правової держави, орієнтованої на забезпечення доступності, прозорості та ефективності надання адміністративних послуг. У цьому контексті особливого значення набуває цифровізація нотаріальної діяльності як важливого елементу механізму реалізації та захисту цивільних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Нотаріат виконує публічно-владні функції, а відтак процеси впровадження цифрових технологій у сферу нотаріальної діяльності потребують належного адміністративно-правового регулювання, яке б забезпечувало баланс між інноваційністю та гарантіями правової безпеки.

В умовах активної цифровізації державних сервісів, запровадження електронного документообігу, розвитку електронної ідентифікації та електронних реєстрів, трансформація нотаріальної діяльності стає об'єктивною необхідністю. Водночас впровадження електронного нотаріату, дистанційних форм вчинення нотаріальних дій, використання інформаційно-комунікаційних систем та автоматизованих реєстрів супроводжується низкою правових викликів, пов'язаних із визначенням компетенції суб'єктів публічної адміністрації, забезпеченням захисту персональних даних, кібербезпеки, належного контролю та відповідальності нотаріусів.

Попри поступове оновлення законодавства у сфері нотаріату та цифрових сервісів, практика його застосування виявляє наявність прогалин і колізій, що ускладнюють ефективну реалізацію цифрових інструментів у нотаріальній діяльності. Зокрема, недостатньо визначеними залишаються питання адміністративно-правового статусу органів нотаріату у сфері

цифровізації, межі їхніх повноважень, особливості здійснення контролю та нагляду за дотриманням вимог інформаційної безпеки, а також специфіка юридичної відповідальності нотаріусів за порушення, пов'язані з використанням цифрових технологій.

Актуальність теми дослідження зумовлюється також євроінтеграційним вектором розвитку України, що передбачає гармонізацію національного законодавства з правом Європейського Союзу та врахування кращих зарубіжних практик функціонування цифрового нотаріату. У цьому аспекті важливим є переосмислення концептуальних засад адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності з урахуванням принципів правової визначеності, пропорційності, належного врядування та сервісної орієнтації держави.

Крім того, в умовах воєнного стану та пов'язаних із ним обмежень доступу до окремих територій і державних сервісів, цифровізація нотаріальної діяльності набуває додаткового значення як інструмент забезпечення безперервності надання нотаріальних послуг, збереження реєстрових даних та гарантування стабільності цивільного обороту. Разом із тим такі умови актуалізують питання підвищених стандартів інформаційної безпеки, надійності електронних систем та належного адміністративно-правового контролю.

Отже, комплексне дослідження адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні є своєчасним і науково обґрунтованим, відповідає сучасним потребам розвитку адміністративного права та практики публічного управління і має вагомое теоретичне та прикладне значення.

Обґрунтованість наукових положень дисертації забезпечується використанням комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження, які є сучасними та апробованими у правовій науці. Застосування діалектичного методу дозволило розкрити процес становлення й розвитку інституту цифровізації нотаріальної діяльності в його динаміці; історико-

правового – простежити генезу нормативного закріплення відповідного адміністративно-правового інституту; формально-юридичного – здійснити ґрунтовний аналіз чинних нормативно-правових актів; системно-структурного – визначити місце цифровізації нотаріату в системі адміністративно-правового регулювання; порівняльно-правового – дослідити зарубіжний досвід правового забезпечення цифрового нотаріату. Обрані методи є логічно зумовленими предметом і метою дослідження, що забезпечило належний рівень аргументованості сформульованих висновків і пропозицій.

Достовірність наукових положень визначається належною теоретичною базою, яку становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі адміністративного права, теорії держави і права, інформаційного права, а також дослідження з проблематики цифрової трансформації публічного управління та нотаріальної діяльності. Позитивно на достовірності результатів позначився комплексний аналіз нормативно-правових актів України, що регулюють організацію та діяльність нотаріату, функціонування державних електронних реєстрів, застосування електронного документообігу, електронної ідентифікації та довірчих послуг, а також підзаконних актів, що визначають порядок функціонування відповідних інформаційних систем.

Важливим елементом підтвердження достовірності є врахування матеріалів правозастосовної практики, зокрема дисциплінарної та судової практики щодо притягнення нотаріусів до відповідальності, а також аналіз діяльності органів, уповноважених на здійснення контролю та нагляду у сфері нотаріату. Залучення зарубіжного досвіду дозволило авторові зіставити національну модель цифровізації нотаріальної діяльності з іноземними підходами та обґрунтувати пропозиції щодо її вдосконалення.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вона є одним із перших у вітчизняній науці адміністративного права спеціальним комплексним дослідженням адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні. У роботі сформовано цілісне бачення інституту цифровізації нотаріату як складової механізму публічного

адміністрування, визначено його зміст, структуру та місце в системі адміністративного права.

Новизна дослідження також визначається сучасною постановкою проблеми, що враховує умови цифрової трансформації держави, євроінтеграційні процеси та виклики воєнного стану. У дисертації обґрунтовано підходи до визначення адміністративно-правового статусу органів нотаріату у сфері цифровізації, уточнено зміст юридичної відповідальності нотаріуса за порушення, пов'язані з використанням цифрових технологій, а також розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізмів контролю й нагляду в цій сфері. Сформульовано концептуальні напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріату з урахуванням зарубіжного досвіду та сучасних тенденцій розвитку електронного врядування.

Стиль викладення матеріалу є логічним і послідовним, що дозволяє чітко простежити авторську позицію, усвідомити зміст запропонованих положень і їхню відмінність від раніше сформульованих у науковій літературі підходів. Висновки є аргументованими, узгодженими з поставленими завданнями та метою дослідження.

Правильно побудована структура дисертації дала змогу авторові комплексно й всебічно розкрити проблематику адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності, послідовно перейти від теоретико-правових засад до аналізу чинного правового забезпечення та формулювання практичних рекомендацій щодо його вдосконалення.

Загалом наукові положення дисертації мають вагоме значення як для розвитку науки адміністративного права, так і для практики правового забезпечення цифрової трансформації нотаріальної діяльності в Україні.

Доведено необхідність створення спеціалізованого публічного реєстру «Е-нотаріус», як елементу адміністративного контролю, що забезпечуватиме відкритість, підзвітність і автоматизований нагляд за нотаріальними діями в електронному форматі з боку держави.

Автором запропоновано періодизацію розвитку нормативного забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності в Україні, у якій виділено чотири етапи: підготовчий (до 2013 р.), експериментальний (2013–2019 рр.), нормативного впровадження (2020–2022 рр.) та адаптації в умовах воєнного стану (з 2022 р.).

Удосконалено концептуальний підхід до визначення цифрової нотаріальної діяльності шляхом виокремлення її основних складових (інформаційно-комунікаційні технології, електронна ідентифікація, цифрові носії нотаріальних актів, інтеграція з державними реєстрами) та встановлення критеріїв, які відрізняють її від традиційної паперової форми здійснення нотаріальних дій.

На особливу увагу заслуговує класифікація суб'єктів цифровізації нотаріальної діяльності за адміністративно-правовим статусом, функціональною роллю та ступенем відповідальності: 1) центральні органи виконавчої влади; 2) державні підприємства, що забезпечують цифрову інфраструктуру; 3) самоврядні організації нотаріусів; 4) безпосередньо нотаріуси як посадові особи, уповноважені на здійснення дій у цифровому середовищі.

Окрім наведеного, у дисертації сформовано й багато інших цікавих і корисних положень та висновків. Дисертація виконана здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень теорії права та науки адміністративного права. Усі сформульовані в ній положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

Наукова та практична значимість дисертаційного дослідження Письменного Олександра Олександровича полягає в тому, що отримані результати, сформульовані висновки та обґрунтовані пропозиції можуть слугувати теоретичною основою для подальших наукових розвідок у сфері адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності, а також суміжних напрямів – цифрової трансформації публічного управління,

розвитку електронного врядування, удосконалення правового статусу суб'єктів надання публічних послуг.

Наукові положення та рекомендації мають як теоретичне, так і прикладне значення і можуть бути використані в таких сферах діяльності:

- у законотворчій діяльності – для вдосконалення положень законодавства України про нотаріат, адміністративного законодавства, нормативно-правових актів, що регулюють функціонування державних електронних реєстрів, застосування електронних довірчих послуг, механізми контролю та нагляду у сфері цифровізації нотаріальної діяльності;

- у діяльності органів публічної адміністрації та органів нотаріату – для оптимізації процедур упровадження цифрових технологій у нотаріальну практику, удосконалення адміністративно-правового статусу суб'єктів, задіяних у цифровізації нотаріату, підвищення ефективності механізмів відповідальності, контролю та нагляду;

- у правозастосовній практиці – під час вирішення питань, пов'язаних із притягненням нотаріусів до юридичної відповідальності за порушення у сфері використання цифрових інструментів, а також у процесі тлумачення та застосування норм, що регламентують електронні форми нотаріальної діяльності;

- в освітньому процесі – при підготовці та викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Нотаріат в Україні», «Інформаційне право», розробленні підручників, навчально-методичних матеріалів, проведенні занять у системі підвищення кваліфікації нотаріусів, державних службовців та інших фахівців у сфері публічного адміністрування.

Отримані у дисертації результати мають значення для формування цілісної концепції адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності, що сприяє підвищенню рівня правової визначеності, прозорості та ефективності функціонування нотаріату в умовах цифрової трансформації держави.

Повнота викладення матеріалів у публікаціях положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, отримані за результатами дисертаційного дослідження, належним чином апробовані та відображені у фахових наукових публікаціях автора, а також у матеріалах науково-практичних конференцій і круглих столів. Опубліковані праці достатньою мірою охоплюють зміст усіх розділів дисертації, відображають її концептуальні засади, ключові наукові положення та пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні.

Результати дослідження отримали належну наукову апробацію, що підтверджує їхню обґрунтованість і практичну значущість.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Поряд із беззаперечними науковими здобутками, у поданій дисертації наявні окремі положення, які сприймаються неоднозначно, видаються дискусійними або потребують додаткової аргументації й уточнення.

1. У підрозділі 1.3 автор формує власне бачення поняття «цифровий нотаріат» та фактично пропонує розглядати його як відносно самостійний адміністративно-правовий інститут. Разом із тим у роботі не завжди чітко окреслено співвідношення цього інституту з інститутом електронного врядування та з правовим регулюванням електронних довірчих послуг. Потребує додаткового обґрунтування питання, чи йдеться про якісно новий правовий інститут, чи про модернізацію традиційної моделі нотаріату шляхом впровадження цифрових інструментів.

2. Заслуговує на підтримку аналіз адміністративно-правового статусу органів нотаріату у сфері цифровізації (підрозділ 2.1). Водночас автор зосереджується переважно на повноваженнях та функціях відповідних суб'єктів, тоді як менш розкритими залишаються питання розмежування компетенції між органами державної влади та професійним самоврядуванням нотаріусів у сфері адміністрування цифрових сервісів. У цьому аспекті

доцільним було б глибше проаналізувати можливі ризики надмірної централізації або, навпаки, фрагментації повноважень.

3. У підрозділі 2.2 дисертант обґрунтовує необхідність посилення юридичної відповідальності нотаріусів за порушення, пов'язані з використанням цифрових технологій. Проте не повною мірою розкрито співвідношення дисциплінарної, адміністративної та цивільно-правової відповідальності у випадках кіберінцидентів або технічних збоїв, що не завжди залежать безпосередньо від волі нотаріуса. Потребує уточнення межа між винною поведінкою нотаріуса та недоліками функціонування державних інформаційних систем.

4. У підрозділі 3.1 автор аналізує зарубіжний досвід правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності та робить висновки щодо доцільності імплементації окремих елементів іноземних моделей в Україні. Разом із тим порівняльно-правовий аналіз міг би бути доповнений глибшою оцінкою інституційних, економічних та технологічних передумов функціонування відповідних моделей у зарубіжних державах. Без урахування цих чинників існує ризик формального запозичення норм без належної адаптації до національного правового середовища.

5. У підрозділі 3.2 запропоновано напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення цифровізації нотаріальної діяльності, зокрема щодо розвитку дистанційних форм вчинення нотаріальних дій. Водночас у роботі недостатньо детально проаналізовано потенційні ризики для принципів безпосередності, особистої ідентифікації та перевірки дієздатності особи, які традиційно є фундаментальними для нотаріального процесу. Більш розгорнуте обґрунтування механізмів мінімізації таких ризиків посилило б переконливість запропонованих змін.

Разом із тим наведені дискусійні положення та висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка має самостійний, творчий характер, відзначається науковою новизною та практичною спрямованістю. Наявність окремих спірних аспектів свідчить про складність і

актуальність обраної тематики та стимулює подальшу наукову дискусію в межах проблематики адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні.

Дисертація О. О. Письменного, виконана на належному науковому рівні, містить достатню кількість положень, що характеризуються науковою новизною і вирішують важливі наукові задачі.

Робота є комплексним, узагальненим дослідженням та відзначається високим науково-теоретичним рівнем, глибиною розробки наукової проблеми, новизною підходу до вирішення поставлених наукових завдань і обґрунтованістю сформульованих практичних рекомендацій.

ВИСНОВОК

Вищенаведене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Письменного Олександра Олександровича «Адміністративно-правове регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні» є завершеним, самостійним, актуальним дослідженням, результати якого мають обґрунтовану наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення.

Рекомендації та конкретні пропозиції, викладені у дисертації, є теоретично обґрунтованими та аргументованими. Основні ідеї дослідження були належним чином представлені у наукових статтях, які автор дисертації підготував та опублікував. Кількість та якість цих статей відповідають вимогам щодо публікацій, які зараховуються за темою дисертації.

Винесені на захист наукові положення та рекомендації в сукупності спрямовані на вирішення важливої науково-прикладної проблеми – формування цілісної концепції адміністративно-правового регулювання цифровізації нотаріальної діяльності в Україні, обґрунтування теоретичних засад відповідного правового інституту та узагальнення практики функціонування органів нотаріату в умовах цифрової трансформації, із розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства та механізмів його реалізації.

За рівнем оформлення, обсягом, науковою новизною отриманих результатів, їх обґрунтованістю та достовірністю дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р., а її автор, Письменний Олександр Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

завідувач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Ірина ДЗЮБА

Підпис Дзюби І.В. засвідчую:

**Проректор
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України**

Олександр ЮНІН